

Barne härad

223. Önums sn, gamla kyrkan. Nu i Statens historiska museum

Pl. 174

Litteratur: B. E. Hildebrand, anteckning (odat. 1864) i Anteckningsbok 3 (ATA); R. Hjorth & G. Lindberg, Barne härad (1899), s. 45; O. Sjögren, Sverige 3 (1921), s. 504.

I Statens historiska museum förvaras under inv.nr 3477 ett stycke av en timmerstock med inskurna runor. Stocken har suttit utvändigt i Önums gamla medeltidskyrka (fig. 344), som revs 1865. Denna ersattes av Önums nuvarande kyrka, som byggdes 1864 och som intill 1903 var gemensam för Önum och Vara under namn av Varnums kyrka.

P. A. Säve besökte platsen 1863 och lämnar i sin reseberättelse, s. 120 (ATA), följande beskrivning av kyrkan: »Kyrkan, af trä, liten, 29 aln. lång (invändigt), 11 aln. bred o. 5: 21 under tak ... utan torn, med små stugufönster och luckor; kyrkan af ålder blott 14 aln. lång, förlängdes 1759 med 15 alnar, — är byggd af furu-timmer, bredare nertill o. helt spånad. Golfvet består af huggna furu-plankor.» På norra kyrkväggen fanns enligt Säve ett »Bräde, 14 alnar långt o. 12 tum bredt (utvändigt å kyrkan under taksprånget), utskuret eller med knif ristadt ... fullt med drakar, en 'dromedarius'; och sådane gesimser derjemte [skisserad pilasterfris].» Han nämner intet om runinskriften, som först uppmärksammades vid B. E. Hildebrands besök året därpå (1864). Hildebrand synes vid besöket i Önum ha lämnat direktiv om inskriftens tillvaratagande, och det avsågade stycket av stocken insändes genom dåvarande kyrkoherden G. Thorsander i december 1865 till museet.

Enligt museets inventarium skulle trästycket vara en del »af öfversta väggstocken». Så beskriver också R. Hjorth (*Barne härad*, 1899) dess belägenhet: »Å öfversta stocken på norra sidan var ristadt: 'kalobr gar'.»

Fig. 344. Önums gamla kyrka efter oljemålning av K. Kullander, Önums kyrkskola. Foto i ATA.

Stockens sågade uttag till höger tillhör en knut, synbarligen den nordvästra, och dess endast delvis limmade baksida bekräftar detta. Det finns i stocken inga spår av fäste för takfotsbrädan, vilket stämmer med Hildebrands uppgift om att runinskriften befann sig på »andra väggträdet uppifrån». Detta konstaterande är av en viss betydelse för tolkningen av runinskriften.

Stocken är av furu, i sitt nuvarande, avsågade skick 55 cm lång, 26,5 cm bred (inskriftssidan) och intill 16 cm tjock. Inskriften är fördelad på två rader med runorna 1–9 i den översta. Runtecknen äro intill 6 cm höga. Stockens hela inskriftssida är starkt väderbrynt och ytan hårt vittrad, varför de flesta runorna äro skadade och somliga mycket svårlästa. Av några återstå endast obetydliga spår, en eller annan har gått helt förlorad.

Inskrift:

... k o l o b r k a r | - - ... i r k i u
                   5   10   15

»... och(?) Olov gjorde kyrkan.»

Till läsningen: Den första runan förefaller att vara **k** med högt ansatt bst; i utrymmet mellan denna och hst finns en liten skåra, som dock icke kan vara rester av en övre **f**-bst eller en stingning, förmodligen ett senare skav. Före r. 1 finnas nu inga spår av runor. 2 **o**; av båda bistavarna återstå rester ett stycke till vänster om hst. 3 **i**; bst är grund men säker, tämligen lågt ansatt. 4 **o** är tydlig med ensidiga bistavar till vänster om hst; samma utseende har 2 **o** haft. R. 5 är tveklöst **b** (båda rundlarna äro slutna), men toppen av runan är något skadad genom vittring; runan är icke stungen. I 6 **r** ansluter bst icke till hst; nedre hälften av bistavens undre led saknas. 7 **k** är något nött upptill och nedtill; runan är ej stungen. Av r. 8 återstår endast mellersta delen av en hst samt spår av en bst till vänster om hst; **a**-bst kan ha haft en fortsättning till höger om hst; runan är alltså **a** eller möjligen **æ**. I 9 **r** har toppen gått förlorad, men runan är säker; huruvida bst på mitten har anslutit till hst eller ej kan icke avgöras. Inskriftens nedersta rad inledes med topparna av två huvudstavar, r. 10–11. I den vittrade ytan före r. 10 synas nu inga spår av runor. En mindre fördjupning invid vänstra kanten av r. 11 är icke skuren. Efter r. 11 finns utrymme för en runa, nu helt försvunnen. Därefter följa svaga men tydliga spår av en hst utan synlig bst, i. 13 **r** är tydlig; bst ansluter på mitten till hst. I 14 **k** är övre delen av hst och hela bst tydliga, men nedre delen av hst är borta. R. 15 består av större och övre delen av en hst utan spår av bistavar; mitt i den bevarade delen av hst finns en rundad, ojämn fördjupning; runan är **i**. 16 **u** är säker; bistavens nedersta del är tunn. Därefter finnas inga spår av runor.

Inskriften utgör en signatur. Om en motsvarighet till stavningen av *Olofr* med *b* i stället för *f* se *Norges Innskrifter med de yngre Runer* 5 (1960), s. 230. Kyrkobyggarnas antal är osäkert. Den inledande **k**-runan är nämligen svår att förklara med mindre den utgör slutrunan i **ok** eller resten av en binderuna **ok**, vars bistavar skulle vara borta. I predikatsverbet är böjningsformen tyvärr icke bevarad; den sista runan kan ha varit **u** lika väl som **i**. Eftersom urtaget i stocken till vänster om inskriften är gammalt, måste man i så fall tänka sig, att inskriftens början har stått ristad på väggstocken ovanför, den i vilken takfotsbrädan har haft sitt fäste. Här kan ett eller ett par namn ha varit placerade, men dessa ha då vid Hildebrands besök varit så vittrade att de icke uppmärksammats.

Ålderdomliga drag i runinskriften är frånvaron av svarabhaktivokal i *Olofr* samt formen på 6 r. Allt samverkar till en datering av inskriften och kyrkan till tidig medeltid. Ännu en västgötsk kyrkobyggar-signatur i runskrift har funnits i Rådene, Vg 217.

Laske härad

224. Öster-Bitterna sn, Storegården. Nu i Statens historiska museum

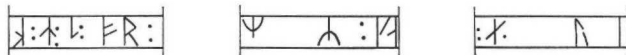
Pl. 174

Litteratur: VHAA:s Månadsblad 1896, s. 61 f.; SHM inv.bil. 10.142; H. Jungner, Anteckningar (odat.; ATA).

Äldre avbildning: Teckning i a. a. 1896, fig. 54.

I Statens historiska museums tillväxt för år 1896 finns under inv.nr 10.142 upptaget ett klubbhuvud av brons med runinskrift. Föremålet är skänkt till museet av apotekaren och hembygdsforskaren Richard Hjorth (1847–1923). Proveniensen uppges vara Storegården, Bitterna sn, Laske hd. Fyndomständigheterna äro icke kända.

Klubbhuvudet är av brons och väger 844 gr. Det består av en massiv kula, vars diameter är 6,3 cm och höjd 5 cm, med tre kraftiga, 0,5 cm höga, rektangulära utsprång, $3,8 \times 2$ cm stora. Genom kulan går ett skaft-hål med en övre diameter av 2,3 cm. Den 0,8 cm höga holken är utvändigt åttkantig, invändigt avrundat trekantig för skaftets fixering. Mitt på kulan löper horisontellt två ristade linjer på ett avstånd sinsemellan av 0,8 cm. Dessa utgöra ramlinjer för en runinskrift, som nu är i det närmaste utplånad. Utsprången ha däremot icke runristning. Inskriften är således fördelad på tre ca 4 cm långa band. Över hela ytan förekomma talrika, kraftiga slagmärken, som också deformerat eller helt förstört runorna, varigenom läsningen i hög grad försvåras eller omöjliggöres. Utgångspunkten för läsordningen är godtyckligt vald, eftersom det på grund av inskriftens fragmentariska tillstånd är oklart, med vilken av de tre runbanden texten börjar. Vad jag finner bevarat av den ursprungliga ristningen är följande:

Av ovanstående skiss framgår, att endast några få säkra runtecken äro urskiljbara: **o, r, m, r, k, a, i**. Någon tolkning av inskriften kan heller icke ges. Möjligen innehåller den uppgift om ägaren till vapnet. Måhända är den ett uttryck för bokstavsmagi.

Någon exakt motsvarighet till stridsklubban från Storegården känner man icke, men ett stort antal liknande klubbhuvuden finns bevarat. Dessa äro till formen i allmänhet sfäriska, mera sällan koniska; utsprången kunna vara taggar, knölar eller refflor. Sådana stridsklubbor begagnades under hela medeltiden och in på 1500-talet. Se Sigurd Grieg, *Hugg- og stötvåpen fra middelalderen* (i: *Nordisk kultur* 12: B, 1943), s. 124 f.

För dateringen av Vg 224 gäller, att inskriften troligen är ursprunglig. I varje fall är den tillkommen under den tid då klubban var i bruk. Enligt en anteckning av H. Jungner skulle C. R. af Ugglas i dateringsfrågan ha uttalat »kanske 1200-tal».